Latvijas sociālo darbinieku biedrība
Reģ.nr.40008105558
Dzintaru iela 26-18, Ventspils, LV-3604, tel. 26558276, e-pasts: sdbiedriba@gmail.com ;
www.socialwork.lv

Rīga

Datums skatāms dokumenta paraksta laika zīmogā

Nr. 6

Labklājības ministrijai
lm@lm.gov.lv
Latvijas Pašvaldību savienībai
lps@lps.lv
Biedrība "Latvijas Pašvaldību sociālo dienestu vadītāju apvienība"
agnese.mence@kekava.lv

Par Labklājības ministrijas informatīvo ziņojumu „Analītisks izvērtējums par bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pašreizējo situāciju un priekšlikumiem jaunam bērnu tiesību aizsardzības sistēmas modelim"

Latvijas Sociālo darbinieku biedrība (turpmāk – Biedrība) ir iepazinusies ar Labklājības ministrijas (turpmāk – LM) informatīvo ziņojumu (turpmāk – Ziņojums) un sniedz par to savu atzinumu. Atzinums sagatavots, apkopojot Biedrības biedru viedokļus un diskusijas. Atzinumu veidojām no sociālo darbinieku perspektīvas - sociālo darbinieku funkcijām, sadarbību ar citām institūcijām, darba slodzi un attiecībām ar ģimenēm ar bērniem.

Biedrības galvenās atziņas:

1. Biedrība atbalsta bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidi, tomēr norādām, ka reformas rezultāts vērtējams pēc tā, kādu ieguldījumu izmaiņas sniedz bērnu drošībā un ģimenēm faktiski pieejamajā atbalstā, nevis tikai institucionālo izmaiņu kontekstā.
2. Sociālā dienesta atbalsta funkcija jānodala no bērna un vecāku tiesības ierobežojošu lēmumu pieņemšanas, tādēļ Biedrība neatbalsta A modeli.
3. Biedrība konceptuāli atbalsta C modeli kā turpmākās reformas pamatvirzienu ar nosacījumiem, ka turpmākajā izstrādē tiek integrēti B modeļa vienoto standartu un metodiskās vadības risinājumi.
4. Noteikti nav pieļaujams noteikt sociālajiem dienestiem jaunus vai paplašināt esošos pienākumus, iepriekš nenodrošinot finansējumu, cilvēkresursus un pakalpojumus.
5. Bāriņtiesas (vai tās pēcteces) un sociālā dienesta sadarbībai nepieciešami vienoti, saistoši noteikumi, kas nepieļauj bāriņtiesai uzdot sociālajam dienestam uzdevumus, ignorējot kompetenču robežas.

1. Reformas mērķis un pakalpojumu pieejamība

Biedrība piekrīt Ziņojumā konstatētajam par preventīvā atbalsta fragmentāciju un nevienmērīgo pakalpojumu pieejamību. Īpaši jāuzsver Ziņojumā identificēto sociālo darbinieku nepietiekamo skaitu. Sociālā darbinieka veikta vajadzību izvērtēšana un gadījuma vadīšana pati par sevi neuzlabo ģimenes sociālo funkcionēšanu, ja nav pieejami pakalpojumi, ko pēc izvērtēšanas piesaistīt. Tāpēc pakalpojumu trūkumu nevar novērst tikai ar institucionālu reorganizāciju. To apliecina arī mūsu biedru pieredze, norāda, ka pakalpojumi pieejami galvenokārt pilsētā, bet lauku teritorijā – minimāli vai nemaz. Pakalpojumi bērniem ar vardarbīgu uzvedību un bērniem ar atkarībām nav vai gandrīz nav pieejami. Visbiežāk trūkst ģimenes asistenta pakalpojuma, atkarību speciālista, atbalsta un izglītojošo grupu un sociālās rehabilitācijas vardarbībā cietušām un vardarbību veikušām personām. Reģionos trūkst arī bērnu psihiatru un psihologu. Ģimenes, ar kurām strādā sociālais dienests, bieži nevar nokļūt līdz pakalpojumam citā vietā.

Atsevišķa pakalpojumu plānošana nepieciešama mērķgrupām ar specifiskām vajadzībām: bērniem ar uzvedības un psihiskiem traucējumiem, bērniem ar atkarībām, bērniem, kuri izdarījuši likumpārkāpumus vai neapmeklē izglītības iestādi, un bērniem ar traumatisku pieredzi. Īpaši akūta ir pusaudžu ārpusģimenes aprūpe: aprūpes iestādes nevēlas uzņemt pusaudžus, audžuģimenes no viņiem atsakās, bērni bieži neuzturas iestādē un viņu atrašanās vieta nav zināma, jo bērns ir patvaļīgi aizgājis un atrodas meklēšanā. Šis jautājums jārisina pirms reformas ieviešanas.

Šāda pieeja atbilst Eiropas Padomes Ieteikuma CM/Rec(2011)12 Papildinājuma IV nodaļā nošķirtajiem vispārējiem, specializētajiem un intensīvajiem sociālajiem pakalpojumiem un V nodaļas C sadaļas prasībai nodrošināt pietiekamu finansiālo, infrastruktūras un cilvēkresursu ieguldījumu[1]. ANO Pamatnostādņu par bērnu alternatīvo aprūpi 15. punkts nosaka, ka materiālais trūkums nevar būt vienīgais pamats bērna izņemšanai no ģimenes, un 34. punkta b) apakšpunkts paredz integrētus, vietējā līmenī tieši pieejamus pakalpojumus[2].

Biedrība aicina pirms jaunā modeļa ieviešanas noteikt valstiski garantētu bērniem un ģimenēm nepieciešamo pakalpojumu minimumu un termiņus, kuros tiem jābūt faktiski pieejamiem neatkarīgi no dzīvesvietas.

2. Sociālā darba profesionālā loma un funkciju nodalīšana

Sociālā dienesta pamatuzdevums darbā ar ģimeni ir izvērtēt bērna un ģimenes sociālo situāciju, vajadzības, riskus un resursus, veidot sadarbību, motivēt pārmaiņām, vadīt sociālā darba procesu un organizēt atbalsta pakalpojumus. Šis darbs balstās uzticības attiecībās: ģimene atklāj savas grūtības tikai tad, ja sociālajos darbiniekos redz palīgus, nevis kontrolētājus. Runājot mūsu biedru vārdiem: "sociālais dienests ir „atbalsta nodaļa, nevis sodītājs"". Tādēļ sociālais dienests nedrīkst uzņemties atbildību par bērna un vecāku tiesības ierobežojošiem lēmumiem, kuru pieņemšanai tam nav likumā paredzētas kompetences un instrumentu. Biedrība atbalsta Ziņojumā pausto, ka bērnu tiesību aizsardzības funkcijas nav nododamas sociālajiem dienestiem, jo viena institūcija vienlaikus nevar gan palīdzēt, gan veikt ģimenes kontroli.

LM metodiskais materiāls sociālajam darbam ar ģimenēm ar bērniem nostiprina diferencētu rīcību atkarībā no akūta apdraudējuma, apdraudējuma riskiem un attīstības riskiem. Biedrības biedri, kuri metodiku lieto, norāda, ka tā dod skaidrību par

---

[1] Eiropas Padomes Ministru komitejas 2011. gada 16. novembra Ieteikums dalībvalstīm CM/Rec(2011)12 „Par bērnu tiesībām un bērniem un ģimenēm piemērotiem sociālajiem pakalpojumiem", Papildinājums. Pieejams: https://www.vvc.gov.lv/lv/starptautiskie-tiesibu-akti/recommendation-committee-ministers-member-states-childrens-rights-and-social-services-friendly-children-and-families-cmrec201112

[2] ANO Ģenerālās asamblejas 2009. gada 18. decembra rezolūcija 64/142 „Pamatnostādnes par bērnu alternatīvo aprūpi" (A/RES/64/142), pielikums.

profesionālajiem uzdevumiem un robežām. Šī pieeja jāievēro visās iesaistītajās institūcijās, ne tikai sociālajos dienestos, jo daži biedrības biedri norādīja uz bāriņtiesu pretestību metodikas sociālajam darbam ar ģimenēm ar bērniem ieviešanai.

Normatīvajos aktos un vienotās starpinstitucionālās sadarbības vadlīnijās precīzi jānosaka: kura institūcija izvērtē ģimenes vajadzības un kura – bērna apdraudējumu; kad iesaistās specializētā bērnu tiesību aizsardzības institūcija; kurš vada gadījumu katrā posmā; kas pieņem lēmumus, nodrošina pakalpojumus un uzrauga to izpildi; kā notiek informācijas apmaiņa un kā novērst darbību dublēšanos.

3. Bāriņtiesas un sociālā dienesta sadarbība praksē

Biedru pieredze ar bāriņtiesām dažādās pašvaldībās būtiski atšķiras: daļa biedru sadarbību vērtē kā labu, citi apraksta nopietnas grūtības. Tas liecina, ka sadarbības kvalitāte šobrīd ir vairāk atkarīga no konkrētiem cilvēkiem nekā no vienotiem noteikumiem. Biedri norāda uz atkārtotām problēmām:

- bāriņtiesa uzdod sociālajam dienestam un ģimenei konkrētus uzdevumus (praksē – līdz pat desmit uzdevumiem mēneša laikā), lai gan sociālā darba intervenču izvēle ir sociālā darbinieka profesionālā izvērtējuma jautājums;
- bāriņtiesa pret sociālo dienestu izturas kā pret pārraudzībā esošu iestādi, un tā atzinumi tiek uztverti formāli;
- bērna apdraudējuma riskus bāriņtiesas vērtē atšķirīgi, dažkārt bez pietiekamas faktu izvērtēšanas;
- sociālajam dienestam tiek novirzīti jautājumi, kas ir bāriņtiesas kompetencē, piemēram, konsultācijas par bērna tiesībām un vecāku strīdu risināšana.

Neatkarīgi no izvēlētā modeļa Biedrība aicina noteikt, ka specializētā bērnu tiesību aizsardzības institūcija neuzdod sociālajam dienestam konkrētas sociālā darba intervences, ieviest vienotu bērna apdraudējuma izvērtēšanas metodiku un nodrošināt kopīgas mācības bāriņtiesu un sociālo dienestu speciālistiem.

4. Sociālo darbinieku kapacitāte, slodze un profesionālais atbalsts

Biedrība nepiekrīt sociālo dienestu funkciju un pienākumu paplašināšanai bez tieša valsts finansiāla un organizatoriska atbalsta. Jau šobrīd sociālajos dienestos trūkst sociālo darbinieku darbam ar ģimenēm ar bērniem, un biedri apraksta darbu „ugunsgrēku dzēšanas" režīmā. Sociālo darbinieku trūkums daudzos sociālajos dienestos ir ļoti aktuāls, bet nav noteikti slodzes kritēriji, kas novērstu pārslodzi. Neskatoties uz to, LM ir norādījusi, ka ne vēlāk kā no 2028. gada 1. janvāra sociālajiem dienestiem jānodrošina daudzpakāpju izvērtēšana ģimenēm ar bērniem. Tas ir būtisks papildu darba apjoms, kura ieviešanai nepieciešams atbilstošs darbinieku skaits, vadības atbalsts, kvalifikācijas pilnveide un pakalpojumi, ko pēc izvērtēšanas iespējams piesaistīt.

Darbs ar ģimenēm, kurās ir multiplas, ilgstošas un paaudzēs pārmantotas problēmas, ir profesionāli sarežģīts un emocionāli intensīvs; tam vajadzīgs laiks, un ātri rezultāti nav sagaidāmi. Biedri ziņo par izdegšanu un darbinieku aiziešanu. Metodikas ieviešana notiek nevienmērīgi, un biedri kā šķērsli min arī vadības atbalsta trūkumu. Tādēļ līdzās amata vietām nepieciešama regulāra supervīzija, metodiskais atbalsts nodaļu vadītājiem un pieredzes apmaiņa starp pašvaldībām. To paredz arī CM/Rec(2011)12 Papildinājuma V nodaļas F sadaļas 5. punkts: profesionāļu rīcībā jābūt pietiekamiem resursiem un individuālai vai grupas uzraudzībai.

Biedrība aicina pirms jaunu pienākumu noteikšanas apkopot datus par katru pašvaldību – sociālo darbinieku skaitu darbā ar ģimenēm ar bērniem, vakancēm, klientu skaitu un mērķgrupām –, lai noteiktu pamatotu slodzi uz vienu sociālo darbinieku.

5. Starpnozaru sadarbība

Bērnu vajadzību risināšanu nevar uzdot tikai sociālajiem dienestiem. Izglītības iestādēs trūkst atbalsta personāla, un skolas un pirmsskolas izglītības iestādes nereti nezina, kā strādāt ar bērniem ar uzvedības grūtībām un UDHS, šādos gadījumos atbildība praksē tiek novirzīta sociālajam dienestam. Ziņojumā līdzās sociālā dienesta un bāriņtiesas funkcijām jāanalizē arī izglītības, veselības, tieslietu un iekšlietu sistēmā pieejamie resursi ģimeņu atbalstam.

CM/Rec(2011)12 Papildinājuma V nodaļas E sadaļā paredzēti koordinēti pakalpojumi, kopīgi izvērtēšanas un sadarbības protokoli, kā arī tādi pakalpojumi bērniem – vardarbības upuriem vai lieciniekiem, kas novērš atkārtotas intervijas un atkārtotu viktimizāciju. Biedru pieredze rāda, ka bērni pēc iztaujāšanas vienā institūcijā tiek atkārtoti iztaujāti citā, kas rada bērnam papildu traumu. Bērna uzklausīšana jāorganizē koordinēti un bērnam piemērotā veidā, ievērojot bērna tiesības uz līdzdalību atbilstoši vecumam un briedumam (CM/Rec(2011)12 Papildinājuma III nodaļas B sadaļa; ANO Pamatnostādņu 6.–7. punkts).

Biedrība aicina noteikt saistošu valsts un pašvaldību institūciju sadarbības kārtību un nodrošināt kopīgas mācības visu iesaistīto nozaru speciālistiem.

6. Nostāja par modeļiem

A modelis. Biedrība neatbalsta A modeli, jo tas vienā institūcijā apvienotu sociālā atbalsta sniegšanu un bērna un vecāku tiesības būtiski ierobežojošu procesu īstenošanu. Tas apdraudētu ģimeņu uzticēšanos sociālajam dienestam un gatavību laikus meklēt palīdzību. Turklāt sociālajiem dienestiem nav šīm funkcijām nepieciešamo cilvēkresursu.

C modelis. Biedrība atbalsta C modeli kā turpmākās reformas pamatvirzienu, jo tas saglabā sociālā dienesta centrālo lomu ģimenes vajadzību izvērtēšanā, sociālā darba procesā un pakalpojumu organizēšanā, bet tiesības ierobežojošus lēmumus nošķir no atbalsta darba. Tas ļauj saglabāt pašvaldībās uzkrāto kompetenci un izmaiņas veikt pakāpeniski, neveidojot pilnīgi jaunu centralizētu sistēmu. Atbalstāms ir arī modelī paredzētais risinājums nodrošināt ārpusģimenes aprūpi kā pakalpojumu, automātiski nepārtraucot vecāku aizgādības tiesības, ja tas atbilst bērna labākajām interesēm un nevājina bērna tūlītēju aizsardzību.

Tomēr atbalsts C modelim ir ar zināmiem nosacījumiem. Tas iespējams tikai tad, ja ir skaidrs normatīvais regulējums, precīzs funkciju un atbildības sadalījums un valsts nodrošināts finansējums un cilvēkresursi. Biedri norāda arī uz risku: ja specializētā institūcija strādās tikai ar augsta riska gadījumiem, tai jābūt pieejamiem atbilstošiem pakalpojumiem. Lēmumu nodošana tiesai prasa tiesu kapacitātes izvērtējumu, jo biedru pieredzē lietu izskatīšana tiesās ir ilgstoša.

B modelis. B modelī ietvertie risinājumi – vienoti profesionālās darbības standarti, metodiskā vadība, kvalifikācijas prasības un kvalitātes uzraudzība –, mūsuprāt, ir izmantojami turpmākajā reformas izstrādē, jo sadarbības kvalitāte šobrīd atšķiras starp pašvaldībām. Pirms lēmuma par B modeļa ieviešanu jāizvērtē, vai valsts institūcija spēs nodrošināt speciālistus visos reģionos, kā arī nepieciešamais finansējums un pārejas periods.

Viedokļu dažādība. Biedrība atklāti norāda, ka biedru viedokļi par specializētās bērnu tiesību aizsardzības institūcijas nākotnes lomu nav vienoti. Daļa biedru uzsver nepieciešamību gan sociālo dienestu, gan bāriņtiesu stiprināšanai reģionos; atsevišķi biedri uzskata, ka specializētajā institūcijā nepieciešami speciālisti ar sociālā darba izglītību, vai par piemērotāko lēmējinstitūciju aizgādības jautājumos uzskata tiesu, vienlaikus atzīstot tiesu noslodzi. Šī viedokļu dažādība liecina, ka Ziņojumā piedāvātie risinājumi praksē rada neviennozīmīgu profesionāļu reakciju un ir nepieciešama plašāka

diskusija. Tāpēc reformu nedrīkst sasteigt. Pirms galīgā modeļa apstiprināšanas jāatrisina Ziņojuma 8.6.–8.7. apakšnodaļā identificētie jautājumi un jāsagatavo ieviešanas plāns.

7. Biedrības priekšlikumi

1. Pirms jaunā modeļa ieviešanas noteikt valstiski garantētu vispārējo, specializēto un intensīvo pakalpojumu minimumu bērniem un ģimenēm un termiņus, kuros tiem jābūt faktiski pieejamiem neatkarīgi no dzīvesvietas, īpaši lauku teritorijās.
2. Izstrādāt risinājumus pusaudžu ārpusģimenes aprūpei un pakalpojumiem bērniem ar uzvedības traucējumiem un atkarībām.
3. Normatīvajos aktos noteikt sociālā dienesta un specializētās bērnu tiesību aizsardzības institūcijas kompetenču robežas un gadījuma vadības kārtību, nošķirot sociālā darba atbalsta funkciju no tiesības ierobežojošiem lēmumiem.
4. Noteikt, ka specializētā institūcija neuzdod sociālajam dienestam konkrētas sociālā darba intervences, un ieviest vienotu bērna apdraudējuma izvērtēšanas metodiku.
5. Pirms jebkura papildu pienākuma, tostarp daudzpakāpju izvērtēšanas, apkopot datus par sociālo darbinieku un klientu skaitu un mērķgrupām katrā pašvaldībā, noteikt slodzes kritērijus un paredzēt finansējumu amata vietām, atalgojumam un supervīzijām.
6. Nodrošināt sociālo dienestu, bāriņtiesu un izglītības iestāžu speciālistiem – kopīgas mācības.
7. Pirms modeļa apstiprināšanas sagatavot ieviešanas plānu ar valsts un pašvaldību atbildības sadalījumu, izmaksām, cilvēkresursu plānu, tiesu kapacitātes izvērtējumu un pakāpenisku pārejas periodu, kā arī pārbaudīt modeli ar praktiskiem gadījumu scenārijiem.
8. Turpmākajā izstrādē iesaistīt Biedrību un uzklausīt arī bērnu un ģimeņu pieredzi.

Biedrība ir gatava piedalīties turpmākajās konsultācijās un darba grupās, sniedzot sociālā darba profesionālo skatījumu uz funkciju sadalījumu, slodzi un ieviešanas nosacījumiem.

Ar cieņu

Latvijas Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja

Una Lapskalna - Alksne

DOKUMENTS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU